

**GOLIAN, JÁN – MOLDA, RASTISLAV – ŠKANDÍK,
RENÉ – VALKO, ROLAND:**

**[NE]ZNÁME PRÍBEHY. OSEM ZABUDNUTÝCH
OSOBNOSTÍ 19. A 20. STOROČIA.**

**BANSKÁ BYSTRICA: SOCIETY FOR HUMAN STUDIES,
2017, 271 S.**

ISBN 978-80-972913-03.

Martin Lupčo

S príchodom „nového milénia“ čoraz častejšie pozorujeme v slovenskej historiografii úsilie spopularizovať dejiny a prijateľnou formou ich predstaviť čitateľovi. Tento „leitmotív“ stál aj pri zrode knihy *[ne]známe príbehy. Osem zabudnutých osobností 19. a 20. storočia*, ktorá začiatkom roka 2018 zaplnila pulty kníhkupectiev. Kolektívna monografia štvorice mladých slovenských historikov prináša recipientovi portréty ôsmich nepoznaných osobností z novodobých dejín Slovenska. Na pozadí dobových reálií 19. a 20. storočia autori vykresľujú životopisné profily vybraných persón s uplatnením kritického prístupu, čím sa úspešne vyhli hrozbe glorifikácie či demonizácie hlavných aktérov.

Zámerom predkladanej publikácie bolo podľa slov zostavovateľov „... spoznať človeka z minulosti v kontexte jeho každodennosti, práce, životných osudov, snov i činov. [...] My sme sa zamerali, možno povedať, na „obyčajnejších“ ľudí a to v tom zmysle, že nejde o panovníkov, kráľov, kniežatá alebo známych spisovateľov, ale o osoby pomerne neznáme, respektíve nereflektované.“ (s. 9). Hoci dané tvrdenie sa z časti zakladá na pravde, polemiku tu vyvoláva fakt, že kvarteto autorov si prioritne vybralo postavy, ktorým sa profesijne venovalo už v minulosti. Stačí iba nahliadnuť do zoznamu použitej literatúry. (s. 260 an.). Z toho je evidentné, že ich „obyčajnosť“ nie je celkom namieste, nakoľko na dôležitosť týchto postáv samotní tvorcovia monografie upozornili už skôr v podobe vedeckých štúdií či popularizačných článkov.

Kniha je koncipovaná prehľadným spôsobom, v ktorej sa autori na vyše 250 stranách zamýšľajú nad životnými príbehmi „neznámych hrdinov“. (s. 15). Kvitujeme, ako už bolo zhora menované, že každý z autorov sa pri výskume neuspokojil len s dostupnou relevantnou literatúrou, ale dôraz kládol predovšetkým na analýzu pramenného materiálu. Prvým protagonistom predkladanej monografie je „mesianista, romantik a idealista“, najnadanejší

štúrovský básnik Mikuláš Dohnány (1824–1852), o ktorého živote a diele sa dozvedáme z pera historika a kurátora Liptovského múzea v Ružomberku Rastislava Moldu. Hoci M. Dohnány sa nedožil vysokého veku (zomiera ako 28-ročný), jeho agilita na poli slovenského národného hnutia neostala bez povšimnutia. Všimli si ho nielen súčasníci (Jozef Miloslav Hurban, Pavol Dobšinský a Pavol Hečko), ale i členovia mladšej generácie (Svetozár Hurban Vajanský, Jaroslav Vlček či Rudolf Pokorný). Obzvlášť pozoruhodný bol jeho súkromný život i nenaplnená láska, ktorá mala dopad nielen na formovanie jeho osobnosti, ale aj na jeho poetickú tvorbu. Časté depresie, ktoré ho sprevádzali po celý život, možno predsa len prispeli k jeho šialenstvu a predčasnej smrti, ako sa to uvádzalo v matrike zomrelých. Vyššie spomínaný autor si za hrdinu ďalšieho príbehu vybral zabudnutého skladateľa z literárnej rodiny Ľudovíta Vansa (1835–1873). Ako sám R. Molda píše: „hudobný skladateľ a pedagóg, zberateľ ľudových piesní“, (s. 81) nepatrí medzi „top“ osobnosti, o ktorých by sme sa dozvedeli na hodinách dejepisu. Autor biografickej štúdie si v nemalej miere všíma Vansovo pražské štúdium na škole Josefa Prokscha (1794–1864), ktoré malo zásadný vplyv na formovanie jeho hudobného talentu. Mimoriadne cennou pre čitateľa je korešpondencia (listy adresované rodine, najmä otcovi), ktorú R. Molda vhodne prepája so životným príbehom hlavnej postavy. Cholerová epidémia, ktorá zasiahla aj do života Ľ. Vansu, mu neumožnila dokončiť to, čo tak miloval (v rokoch 1867–1873 zozbieral približne 250 notovaných záznamov slovenských ľudových piesní) a takmer zabudnutý zomiera na slovenskom vidieku.

O priblíženie ďalších dvoch životných osudov sa podujal historik a archívár Banskobystrickej diecézy Ján Golian. Vo svojej prvej štúdii predstavuje recipientovi katolíckeho kňaza, literáta a redaktora Andreja Truchlého Sytianskeho (1841–1916) a v druhej politika, etnografa a titulárneho prepošta Karola Antona Medveckého (1875–1937). Osobnosti na oko rozdielne, ale i v mnohom podobné. Obaja boli v čase vrcholiacej maďarizácie pre svoje proslovenské názory prenasledovaní svetskou i cirkevnou vrchnosťou a časť života prežili „vo vyhnanstve“ na odľahlej fare v Bacúrove. Prvý aktér Goliaňovho príbehu – A. T. Sytiansky s prívlastkom „orol slovenskej literatúry“, výraznou mierou ovplyvnil tzv. medziobdobie národného obrodenia v 70. rokoch 19. storočia. Ako „posledný mohykán“ v časoch silnejúcej maďarizácie zostavil a vydával diela slovenských spisovateľov, pričom osobitné uznanie si vyslúžil za redigovanie jediného čisto beletristického časopisu *Orol*. Hoci ako katolícky kňaz sa snažil čo najviac priblížiť svojmu biskupovi Štefanovi Moyzesovi (1797–1869), oku pozorného čitateľa neuniknú ani jeho tienisté stránky. V prvom rade Truchlého tvrdohlavé a autoritatívne vystupovanie

voči nastupujúcej generácii slovenských spisovateľov (Hviezdoslav, Vajanský, Škultéty) a na strane druhej i zistenie, že napriek literárnej čínorodosti sklúzol k nekalým praktikám, ktoré vyústili do plagiátorstva. Druhou, nemenej dôležitou personou, ktorej životopisný profil nám J. Golian poodhaľuje, je „pútnik národného života“ K. A. Medvecký. V historickej spisbe je označovaný ako „tajomná postava slovenských dejín, ktorá zažiarila iba krátko a intenzívne a potom sa opäť ponorila do tmy...“ (s. 144). Medvecký „zažiaril“ v pamätnom roku 1918 ako signatár Martinskej deklarácie a neskôr aj ako referent pre katolícke a cirkevné záležitosti Ministerstva s plnou mocou pre správu Slovenska. Avšak ako politik brániaci československú jednotu bol označený za „prisluhovača“ pražskej vlády a jeho politická kariéra nemala dlhé trvanie. Vynikol ale v inej oblasti, a to na poli etnografie. Zamiloval si okolitú prírodu i ľud stredného Slovenska (Podpolanie), čo dokonale zúročil pri vydaní monografie *Detva*. Odvrátenou stránkou Medveckého bola jeho cholerická povaha, ktorá sa naplno prejavila voči cirkevným autoritám. Jeho tvrdohlavosť a výbušná povaha sa mu nakoniec stali osudné a sľubne rozbehnutá politická i cirkevná kariéra ostali nepovšimnutými. Nakoniec pre spory s „otcom národa“ Andrejom Hlinkom (1864–1938) skončil ako opomenutá osobnosť, ktorú si slovenská historiografia pripomenie iba sporadicky.

Životopisné osudy ďalších štyroch „zabudnutých“ postáv slovenských dejín odкрýva dvojica historikov, ktorých vedecký záujem sa viac sústreďuje na výskum moderných slovenských dejín. Historik a pracovník Slovenskej národnej knižnice v Martine René Škandík upriamuje pozornosť čitateľa na širitela a propagátora slovenskej literatúry, popredného tlačiaru, vydavateľa a kníhkupca Jozefa Gašparíka Leštinského (1861–1931), ktorý sa do povedomia svojich rovesníkov zapísal ako slovenský Kramerius. Najväčší prínos J. G. Leštinského spočíval v tom, že na konci „dlhého“ 19. storočia založil vlastné kníhkupectvo, ktoré v čase najsilnejšej maďarizácie distribuovalo slovenskú literatúru nielen doma, ale i za hranicami vlasti. Jeho obchod s knihami sa stal známy po celom Slovensku a renomé si získal aj medzi krajanmi žijúcimi v Rusku a USA. O Gašparíkovej šikovnosti svedčí aj tá skutočnosť, že sa presadil i v literárnej tvorbe a angažoval sa aj v radoch evanjelickej cirkvi.

Poslední traja protagonisti recenzovanej monografie našli svoje uplatnenie vo sfére finančníctva a obchodu. Svoje vedomosti naplno zúročil ako prvý z nich, Ján Hlavaj (1879–1963), ktorého biografii napísal už spomenutý R. Škandík. Vedúca osobnosť slovenských živnostníkov sa z liptovského murára vypracovala na elitného podnikateľa. Dokumentuje to i viacero významných budov medzivojnového Turčianskeho Sv. Martina (Sokolovňa, Advokátska komora, Slovenské národné múzeum, Matica slovenská, hotel

Slovan a i.), prostredníctvom ktorých J. Hlavaj výraznou mierou prispel k urbanizácii tohto mesta. K odvráteným stránkam, ku ktorým sa ako podnikateľ musel uchýliť, patrili nekalé praktiky poznačené rodinkárstvom a korupciou.

Posledný z autorov kolektívnej práce Roland Valko, pracovník Národného biografického ústavu Slovenskej národnej knižnice v Martine a dokumentarista projektu Post Bellum predstavuje veľikánov vojnovnej Slovenskej republiky (1939–1945) v závere prezentovanej monografie. R. Valko ako erudovaný odborník na dejiny Slovenského národného povstania (ďalej SNP) poukazuje na vysoký morálny kredit a odvahu svojich protagonistov, ktorí počas SNP riskovali svoje životy i životy svojich najbližších. Karol Markovič (1897–1980) ako popredná postava československého bankovníctva stál pri zrode Národnej banky československej, neskôr po vzniku Slovenského štátu Slovenskej národnej banky. K najvýznamnejším etapám jeho života patrila rok 1944, kde rovnako ako Imrich Karvaš (1903–1981) zohral dôležitú úlohu v oblasti peňažníctva a stál za financovaním SNP. Po obsadení povstaleckej Banskej Bystrice bol zatknutý Nemcami a deportovaný do koncentračného tábora Mauthausen, kde len zázrakom prežil. Po návrate domov a prevzatí moci komunistami bol vo vykonštruovanom procese opäť obvinený a uväznený. Rehabilitácie sa dočkal až v 60. rokoch 20. storočia.

Plejádu ôsmich osobností uzatvára zamestnanec firmy Baťa, Moravan Eduard Hrnčířík (1894–1944). Pre svoju aktívnu účasť v odboji a členstvo v partizánskej skupine „Pavel“ bol v novembri 1944 zatknutý Gestapom. Jeho telo pravdepodobne skončilo v masovom hrobe v Kremničke. V závere R. Valko podotýka, že „...príbeh Eduarda Hrnčíříka je o to vzácnejší, že ako rodený Moravan sa zapojil do odboja za slovenskú krajinu. [...] A stáva sa ešte významnejším aj tým, že za svoje činy musel zaplatiť životom.“ (s. 251).

Záver publikácie dotvárajú použité pramene a literatúra, ktoré obohacujú napísaný text. Zároveň menný register prispieva k sprehľadneniu celej monografie. Hoci je práca prioritne určená pre slovenského čitateľa, absentuje tu resumé v cudzom jazyku, ktoré by sprístupnilo *[ne]známe príbehy* i širšiemu okruhu čitateľov mimo územia Slovenska. Vysoký kredit si zachovalo aj vizuálne spracovanie celej publikácie, kde autori priľahlivou formou dokážu „vtiahnuť“ čitateľa do dejinných udalostí i prostredníctvom dobových fotografií.

Celkom na záver by sme si dovolili ešte jednu poznámku. Recenzované dielo považujeme za veľmi prínosné a obohacujúce pre slovenskú historiografiu, v ktorom sa snúbi popularizácia skúmanej problematiky s vedeckým prístupom k pertraktovanej téme. Žiaľ, časové vymedzenie osudov „hlavných hrdinov“ je priveľmi rozsiahle. Autori síce plasticky a v kontexte doby pred-

stavujú biografie späté s obdobím národného obrodenia, medzivojnového Československa, vojnovej Slovenskej republiky i érou komunistickej diktatúry, ale na druhej strane pre laického čitateľa, ktorý nie vždy je znalcom historických reálií, etapa trvajúca dve storočia môže pôsobiť demotivujúco a chaoticky. Pre budúcnosť by sa tento menší nedostatok mohol stať poučením, že „menej niekedy býva viac“ a rozdeliť jednotlivé persóny podľa určitého kritéria, napríklad časového. Prispelo by to k väčšej prehľadnosti a zrozumiteľnosti samotnej publikácie.

PhDr. Martin Lupčo, Ph.D.
Katedra histórie
Filozofická fakulta
Katolícka univerzita v Ružomberku
Hrabovská cesta 1B
034 01 Ružomberok
e-mail: martin.lupco@gmail.com